

Мелякова Ю. В. Самовизначення індивіда у полі правової культури: ідентичність чи імідж? / Мелякова Ю. В. // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х.: Право, 2016. – №4(31). – С. 54 – 71.

Ю. В. Мелякова, кандидат філософських наук, доцент

САМОВИЗНАЧЕННЯ ІНДИВІДА У ПОЛІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ: ІДЕНТИЧНІСТЬ ЧИ ІМІДЖ?

Актуальність. Питання антропологічної деконструкції особистісного буття, а також проблема морально-правових пошуків вільного децентрованого індивіда певної культури в умовах відкритого мережевого суспільства набувають останнім часом значної актуальності. Факт симуляції ідентичності переважною частиною населення решти регіонів нашої країни підтверджує обмежені можливості їх самореалізації в умовах урочистості офіційної ідеології. Складається ситуація, коли право не здатне впоратися із функцією незалежного арбітра у міжнаціональних і міжетнічних спорах. Не воно набуває рис полікультуралізму, а, навпаки, носії певних культур вимушені змінювати свою ідентичність заради набуття повноцінного правового статусу в суспільстві. Відсіля ще одна із актуальних сьогодні проблем – проблема невизнання цінності права – нігілізм.

Метою даної статті можна вважати намагання довести й виправдати нетрадиційний, симулятивний спосіб буття індивіда певної культури, історії та правової традиції, причетність до яких усвідомлює він сам. Метою також є антропологічний й методологічний аналіз феномену національної і культурно-цивілізаційної ідентичності, зокрема постсучасних їх форм, а також доведення взаємовпливу самоідентифікації та праворозуміння в умовах радикальних соціальних трансформацій у вітчизняному суспільстві.

Аналіз публікацій. Питання національно-культурної, цивілізаційної та правової (громадянської) ідентичностей часто знаходять відгук у дослідженнях сучасних закордонних та вітчизняних вчених. Так,

особливостям національної ідентичності громадян сучасної Америки, Європи й скандинавських країн, ментальна зрілість яких була набута в умовах постіндустріального суспільства й глобалізації, присвячено роботи С. Хантингтона, Ч. Тейлора, Р. Дарендорфа, М. Кастельса, П. Хіманена, Ю. Габермаса, В. Гьосле, Е. Гідденса та ін. Проблемою національної ідентичності українців на шляху до розбудови нами громадянського суспільства займаються, зокрема, такі вчені Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, як Є. Бистрицький, О. Білий, Р. Зимовець, Р. Кобець, С. Лозниця та В. Лях. Свої нариси української ідентичності зробили Л. Нагорна, С. Дацюк, Л. Хашиєва, О. Астаф'єва, В. Малахов, Ю. Калиновський, А. Костенко тощо. Питанню сутнісної характеристики сучасної людини як креативного члена нестабільного мультикультурного суспільства присвячено праці С. Жижека, Х. Арндт, І. та Л. Усанових.

Однак аналіз праворозуміння суб'єкта в аспекті його культурної ідентичності досі не отримав достатньої уваги, зокрема у герменевтико-антропологічному аспекті, коли право виступає не як правосвідомість, а як спосіб буття людини конкретної правової культури.

Виклад основного матеріалу.

Самоідентифікація сучасних українців має партикулярний характер, адже виявляє досить дрібні спільноти й світогляди в межах нації. Проте не сам по собі факт мультикультуралізму є проблемою на шляху духовної та соціальної еволюції української нації. Скоріше національна ідея, що набула сьогодні функції ідеології та зняряддя політичного популізму, стає перешкодою для демократії та полікультурного виховання людини глобалізованого світу. Конфлікт ідентичностей є стандартною причиною локальних військових суперечок (а по суті війн) в межах однієї політичної нації, що були раніше й тривають зараз у світі.

Є. Бистрицький, аналізуючи сучасну ситуацію в Україні, виявляє пропагандистські технології відстоювання національної ідентичності за рахунок організованого насильства. Вітчизняні ідеологи діють за відомою

істиною: ніщо не об'єднує краще, ніж спільний ворог. Унікальність і єдність тієї чи іншої спільноти доводяться через її рішучість бути “разом проти”. Проте ставка на війну у боротьбі за єдність ідентичності уявляється занадто невиправданою. В українських реаліях виявляється вірною формула: “ідентичність для проекту війни” [1].

Нераціональний схематизм сприйняття ідентичностей, який є звичайним у повсякденному досвіді комунікації, спирається на пересуди. Найлегше сприймаються негативні характеристики Іншого, навіть якщо вони – суцільна вигадка. Це також стосується засобів масової інформації, які технічно закріплюють і тиражують усереднене розуміння. Публічно закріплені пересуди, покладаючись на суспільну думку, заповнюють та знищують те місце, де перебувала совість, створюючи плацдарм аморалізму [1; 71]. Такий схематизм у поєднанні з віртуальними технологіями являє собою ефективний агрегат пропаганди війни.

Популярна сьогодні гібридна війна різновимірною у своїх проявах, серед яких популярним є віртуальне знищення світоглядних цінностей супротивника, екзистенційних можливостей його культури, шляхом маніпуляції усіма можливими медійними засобами. У цьому сенсі гібридна війна зіштовхує криваву реальність численних смертей від військового та супровідних різновидів насильства (бандитизму, терору) з віртуальною реальністю пересудів про війну. Вона відрізняється від попередніх війн пропагандистським опертям не стільки політичним ідеологіям, скільки гіпертрофовано посиленому образу захисту власної ідентичності [1; 73].

Навіть у випадку нацизму належність до “вищої арійської раси” несло у собі модерну ідеологічну апеляцію до універсальності раси. Гібридні ж війни прямо посилаються на потребу захисту партикулярної культурної ідентичності. Гібридна війна є війною ідентичностей у тому сенсі, що використовує особливості переживання ідентичності та її предметних проявів для політичного та пропагандистського виправдання агресії, для руйнування історично-ментальної єдності нації та її сили [1; 73].

“Чи означає це, що захист ідентичності є торуванням шляхів до війни? Чи означає це, що модерний проект універсальної культури – універсального консенсусу цінностей життєвих світів – має повернутися?” – запитує Є. Бистрицький [1; 73]. Утім, офіційні заяви про невдачу політики мультикультуралізму разом з національним захистом власних суверенітетів у рамках європейської спільноти, передусім національно-культурних ідентичностей (мови, традицій), свідчать про певні межі такого міжнаціонального консенсусу. Так, ідентичність, спроектована на “захист”, “відсіч Іншому”, досить легко використовується для проектування війни у сучасному світі глобальної комунікації. Проект сучасної війни вказує на нагальну потребу у філософському розумінні онтологічної різниці (тобто ідентичності) в якості умови, як миру, так і війни.

Результат самоідентифікації особистості в культурному, національному, соціальному планах по суті є визнанням цією особистістю своїх природних прав: права не приховувати власного походження, пишатися своєю історією, спілкуватися рідною мовою, жити скарбами вітчизняної спадщини, виховувати дітей у традиціях своєї родини, захоплюватися тими кіно та літературою, які знаходять відгук у серці, ностальгувати за цінностями свого дитинства. Неможливість людей вільно реалізовувати зазначені права та одночасне небажання їх позбутися – демонструють у багатьох із них схильність до симуляції ідентичності – феномену надто схожого із фроммівською “втечею від свободи”: коли заради можливості самореалізації у нових умовах людина свідомо відмовляється від частини своїх особистих прав і свобод, які можуть завадити її успішній інтеграції у “нове” суспільство. У вигляді таких вольностей, зокрема, виступають: свобода не відмовлятися від своєї історії, не засуджувати своїх минулих вчителів, а також не розділяти сучасних ідеалів, розширивши власний ціннісний вибір. Або ти можеш собі усе це дозволити – або ти маєш шанс стати повноцінним членом суспільства. Компроміс, в тому числі із совістю. Це справжня проблема екзистенційної “свободи для”. Нажаль, у свідомості

переважної більшості сучасних українців стверджується визначена ще Кантом “свобода від” – ідентичність у її негативному сенсі (сенсі гарантії захисту від загроз).

Симуляція ідентичності, що цинічно здійснюється зараз багатьма особами, змушеними робити свій вибір, стає причиною болючого для них самознишкодження, неможливості духовної самореалізації. Така ситуація нагнітає внутрішній конфлікт у суспільстві – розкол на аутсайдерів, тих, хто прагне ними бути та маргіналів. Гуманний спосіб вирішення цього конфлікту є правовим. Право, якщо воно дійсно демократичне й гуманне, має в рівній мірі гарантувати права і можливості усіх сторін. Альтернативою війни як насильства є урочистість права, в значенні ліберального договору. Тільки правове врегулювання конфлікту в Україні надасть можливість сподіватись на культурну еволюцію суспільства, яка, в свою чергу, обумовлена рівнем правосвідомості населення.

Правосвідомість як розуміння цінності й самої природи права громадянами пов’язана з їх адекватною і неупередженою самоідентифікацією в суспільстві. Проте спроба такої ідентифікації виявила сьогодні культурну неоднорідність українців. Звичайно, одного факту поліідентичності недостатньо для розв’язання громадянської війни, однак достатньо для її підтримання, тим більш на фоні політичної гри.

У цей час триває самоідентифікація жителів Донбасу. Більшість цих людей не визнає себе прибічниками ані ДНР, ані офіційної України – вони за тих, хто принесе їм мир. Найжахливіше у цій ситуації те, що вони вже не ідентифікують себе з українським народом. Теоретики констатують зародження нової культурної спільності – субкультури Донбасу. Навіть, якщо вона маргінальна, люмпенська, кримінальна, важливо, що вона не ототожнює себе з українською. Тепер навіть територіальна єдність (включення Донбасу до складу унітарної України) не буде здатна утворити єдності культурної, духовної, ментальної. Та ж сама проблема культурної інородності лежить в

основі геополітичного конфлікту навколо Криму, і вона набагато важливіша, ніж проблема кордонів.

Парадокс ідентифікації полягає у тому, що легше загубити духовну єдність нації через топологічне відчуження території, аніж гарантовано відновити її шляхом зворотнього воз'єднання цих територій. Зміна політико-правових реалій не здатна радикально вплинути на природню компоненту праворозуміння – остання значно інертніша за історію. Тому ані революція гідності, ані офіційний пріоритет полікультурності в державі, доки що не принесли українцям свободи ідентичності. Нові політичні пріоритети тягнуть за собою нові пріоритети історії, моралі, духовності, права і, навіть, ідентичності. У новому антагонізмі активісти і маргінали міняються місцями. А моральні проекти ідеологів “зависають” у просторі популістської риторики.

Не існує сучасності без “господарів сьогодення”. Примирення ідентичностей уявляється сьогодні можливим виключно через всезагальне визнання цих “господарів” та їх легітимного світогляду. Вітчизняна демократія має плюралізм ідеологій, але серед цього плюралізму – одну легітимну. Криза ідентичностей, що була констатована взимку 2014 року, досить швидко змінюється урочистістю національної ідеї українців. Це свідчить про те, що населення поступово змінює свою ідентичність, заміщаючи її симулякрами. Самосвідомість, що з'являється в результаті не може вважатись ідентичністю у справжньому сенсі цього слова, адже вона виражає не усвідомленість особою необхідності бути собою, а усвідомленість нею меркантильної необхідності просто бути, бути якомога зручніше і довше. Зміна ідентичності є реалією сучасності, способом буття людини транзитивного суспільства. Саме на симулякрах ідентичності тримається зараз крихкий мир у решті регіонів.

У кожному індивідуальному випадку подібна оновлена ідентичність у більшій чи меншій мірі страждає та очікує вибуху своєї природності у разі зміни “господарів сьогодення”. Тут постають головні питання,

зокрема: у чому ж полягає заслуга права? Якщо більшість страждає як через зміну ідентичності, так і через відмову це зробити, то яку ж справедливість гарантує право? Як іще можна розуміти справедливість, окрім як право і можливість бути тим, хто ти є і пишатися цим? Якщо вітчизняна реальність свідчить про те, що значна кількість людей сьогодні відмовляється від такої можливості, то мабуть їх думка про цінність права далека від ідеалу. Отже зв'язок між ідентичністю і праворозумінням виявляється, по-перше, очевидним, а по-друге, значним і вагомим для суспільного розвитку.

Миттєва й свідома зміна ідентичності є – зрада людиною свого минулого. Цей крок може бути спричинений різноманітними факторами: розсудливою зміною переконань та цінностей (“прозрінням”), романтичною ідеалізацією нового й фанатизмом, утилітарним прагненням комфорту й безпеки, підкоренням колективній волі й небажанням бути у меншості, або, нарешті, тривіальним побоюванням розправи з боку “господарів сьогодення”. Проте будь-який із варіантів є досить болісним для людей у морально-психічному плані, та усі вони аж ніяк не свідчать про правове врегулювання ситуації. Тож очевидно, що праворозуміння громадян України надто далеке від демократичного. Сподіватись сьогодні на правовий захист може лише той, хто має “правильну”, “легальну” ідентичність. Людина, яка змушена ламати свою людську природу для самозахисту, не розраховуючи на підтримку з боку права, не може цінувати таке право. Однак, ідентичність – складна і динамічна структура, яка розвивається на протязі всього життя людини. Отже є шанс, що національно-політична ідентичність українців рано чи пізно узгодиться із мінливим сенсом правової справедливості.

Один із наших сучасників, професор В. Малахов, який називає себе “філософським працівником пострадянської і новоукраїнської формації”, стосовно ідеологічного самовизначення сучасних українців відверто й неприховано говорить про величну силу духу тих, хто в змозі “слідувати вектору опору велінням Часу” [2]. На його думку, услужіння можновладцям та насилля над інтелектуальною совістю починається із “поденщини на

услужінні у Часу” . На порядку ж денному може опинитися як удосконалення розвинутого соціалізму, так і пристосування до європейських цінностей, або, наприклад, ствердження національної ідентичності [2; 49]. Так, опір Гітлеру й Сталіну набував загартування там і тоді, де на союз із часом розраховувати було неможливо. Навіть і тепер здатність зайняти чесну позицію громадянина і мислителя передбачає, як свою неодмінну умову, рішучість у випадку необхідності йти супротив течії часу, готовність чинити опір його могутнішим тенденціям, у тому разі, якщо вони ставлять під удар цінності, без яких ми не в змозі уявити власне життя. Адже є речі, важливіші за час [2; 50].

В. Малахов закликає до тверезості духовного опору данині Часу. Духовний опір – це імпульс, що виводить далеко за межі власно політичної та ідеологічної площини [2; 51]. Саме сьогодні, зауважує філософ, коли стільки копій ламається навколо ідентичності національної, конфесійної, партійно-політичної тощо – має хто-небудь нагадувати усім про незрівнянно глибшу, власно людську ідентичність, про крихку й загадкову якість людяності [2; 54]. Сучасний транзитивний світ, на думку В. Малахова, не пропонує такої ідеї, якій варто присвятити своє життя. Тимчасова користь і миттєва насолода – єдині мотиви поведінки постсучасного індивіда, з якими варто рахуватися. “Атомом” соціальності визнається тепер навіть не індивід, а деперсоналізоване інформаційне повідомлення; людьми ж, що втратили внутрішню стійкість можна маніпулювати як завгодно [2; 53].

Інший співвітчизник, прогресивний теоретик і блогер сучасності С. Дацюк по-своєму бачить оригінальні перспективи розрішення конфлікту ідентичностей в Україні. На його думку, Україна має стати основою екуменічного руху всередині християнства і сучасної його реформації [3]. Із цього руху може постати нова Україна. Відтак країні потрібна нова генералізація. Україна – це не нація, не держава і не територія – це “мережеві громади”, які самоорганізуються в різних способах комунікації та беруть під контроль управлінські, економіко-фінансові, політичні, соціальні, культурні,

наукові та освітні інфраструктури. Так, основою мережевої нетериторіальної самоорганізації має стати не держава, а самоврядування, яке відбиратиме у держави усі її монополії на фіксацію ідентичності, а також управління та використання публічних ресурсів, збір і розпорядження податками тощо. Це топологічна, але не територіальна фрагментація світу. У цьому сенсі “Майдан як мережа громад, що своїми діями змінили історію України – це прообраз нового світу”, – вважає С. Дацюк [3].

Ідея нагадує “федерацію громад” у соціалістичній теорії І. Франка, однак, головним суб’єктом духовного й культурного відродження там виступала нація як етнос, а не певна транснаціональна ідентичність. Як вважає С. Дацюк, війна Росії та України є протистоянням різних смислових ідентифікаційних організованостей (національних та імперських). Саме вони породжують антагонізми, війну, у той час, як мережева самоорганізація соціального життя зніматиме конфлікт, породжуючи замість національних та ідеологічних ідентичностей-смислів нові смисли – мережеві. Країни, які кладуть в основу організації свого світу смисл “нація” або смисл “імперія”, приречені на поразку і руйнування. Отже С. Дацюк переконаний, що ідея нового світу ґрунтується на мережевих громадах людства. Це спільноти, які об’єднують і з’єднують топологічні фрагменти світу за допомогою телекомунікацій та інтернету [3]. Щось схоже на загальносвітовий перформанс.

Вітчизняні теоретики офіційно констатували позитивний ефект національно-державницької, а не національно-етнічної парадигми самовизначення України сьогодні, а також територіальний, а не етно-національний варіант громадянства. Проте останнім часом фактичні реалії суттєво розходяться із офіційними принципами національної політики, про що свідчить криза ідентичності українців. У сподіваннях уникнути зайвої “етнізації”, науковці беруть за перспективу транснаціональну ідентичність глобального світу, на зразок розвинутих демократичних держав Заходу.

Філософ Л. Хашиєва називає сучасну українську ідентифікаційну модель “множинною ідентичністю”, вважаючи її однією з найпротирічливіших і найпопулярніших у глобалізованому світі. Нажаль в Україні спостерігається тенденція до політизації ідеї культурних відмінностей, слабкість інтегруючих ідей, відсутність спільних основ соціальної згуртованості, нестабільність ціннісних орієнтирів, розкол між ідейним і культурним. Автор припускає перспективу поєднання в структурі національної ідентичності – громадянської та етнічної ідентичностей, примирення яких в межах єдиної національно-культурної свідомості здатне утворити “демократичне громадянство” [4].

Глобалізація привносить наступний вимір у процес пошуку ідентичності. Є потреба у формуванні нової ідентичності, яка враховувала б ті можливості для реалізації індивіда, що їх надає доба глобалізації. Професор Інституту філософії НАН України В. Лях констатує, що відносини індивіда з іншими людьми дедалі стають фрагментарними, суто функціональними. Зведення існування до набору функціональних відносин робить з людини “модульну особистість”, яка складається із тисячі модулів, що залежно від ситуації “вмикаються” і “вимикаються”. На відміну від цілісної особистості, ці модулі (а разом з ними й сама “модульна людина”) можуть бути легко замінені один на одний як незалежні. Самотність та ізоляція – плата за таку свободу [5; 8].

В. Лях шукає нових форм ідентичності, які набуватимуть особливого значення у зв’язку з тим, що глобалізація створює ситуацію невизначеності як новий рівень свободи. Вона розмиває не лише традиційні ідентичності, пов’язані із сім’єю, історією, місцем проживання, нацією, релігією, не лише ідентичності, вироблені в період становлення індустріального суспільства (праця, клас, корпорація), а й такі, що пов’язані з нацією-державою. Глобалізація змінює соціокультурні, психологічні, моральні форми існування людей. Втрачена певна стабільність, визначеність індивіда в соціальному середовищі [6]. Розриваються сталі зв’язки і приналежність людини до

традиційних ідентичностей. Відповідно зростає загальна невизначеність життя, що спричиняє розгубленість людини, оскільки у неї зникає впевненість у надійності навколишнього світу. Утворюється “світ без опори”, в якому важко визначити пріоритети і однозначні світоглядні орієнтири [5; 6].

Глобалізація примножує шанси розвитку і водночас сприяє появі загрозливих тенденцій, а саме ствердження космополітичного світогляду і паралельно провокує відродження різного роду фундаменталізмів. Вона знешкоджує існуючі ідентичності і водночас спонукає до постійного пошуку нових, таких, що співвідносні з глобалізаційними викликами. Нова ідентичність формується в надрах мережевого суспільства. Під ідентичністю В. Лях розуміє властивість, завдяки якій соціальний агент усвідомлює себе і конструює смисли навколишньої реальності. Негативні ж наслідки глобалізації, за словами автора, ведуть до фрустрації та кризи ідентичності. Зокрема, якщо говорити про суспільство США як авангард глобалізаційних процесів, то слід зазначити, що в цій країні мільйони людей несамовито шукають свою справжню індивідуальність або певну магічну терапію, щоб знову стати цілісною особистістю (налічують близько 8000 терапій подібного типу) [5; 7].

Часто пошук нових ідентичностей призводить до відродження патріархальних, які знову набирають силу. Подібні відроджені називають ідентичностями опору, оскільки їхнє спрямування – антиглобалістичне. Вони можуть мати в собі й небезпечний, асоціальний зміст, на зразок нової ідентичності Донбасу. В. Лях вважає, що цінність моральної норми, яка була підґрунтям права, зараз руйнується мережевим суспільством. Виникає суспільство, де індивідуальна ідентичність знову поступається місцем колективній (новому “колективному Я”). Саме тут видаються запитаними і актуальними традиційні колективні ідентичності, чим можна пояснити появу різного роду фундаменталізмів як прояв традиціоналізму в культурі.

З іншого боку, глобалізація приносить з собою безліч проблем, які не можна вирішити на національному рівні. Глобальна демократія тяжіє до транснаціональності. Тому, зокрема, Р. Дарендорф висловлює стурбованість з цього приводу: незрозуміло, яким чином можливо здійснювати контроль за тими, хто приймає відповідні рішення в глобальному масштабі. Тобто спроба вийти з-під глобальної влади мережевого суспільства стимулює створення різних ідентичностей спротиву, породжуючи нові фундаменталізми, націоналізми, сепаратизми, локалізми, етнічні та культурні співтовариства. Проте, як зазначає Р. Дарендорф, “правда, яка багатьом не до вподоби, така: людство не дуже чисто розподілене по земній кулі в групи з однією ідентичністю,...отже, нові можливості, які відкриває глобалізація, стають підставою для появи нових конфліктів” [7; 31].

Сьогодні наявний пошук нової системи зв'язків, що будуватиметься навколо поділюваної ідентичності. Виникають все нові ідентичності, які формуються не зверху – вниз, а зсередини – назовні, тобто “ті, хто є нашими” проти “тих, хто нашими не є”. Попередні форми ідентичності (патріархальність, релігійність, індивідуалізм) все ж не були глобальними, чи таким, що утворені на основі універсальних, абсолютних цінностей. Тому пропозиція В. Ляха: створити нові проекти, де ідентичності формуватимуться не на основі спротиву глобалізаційним процесам, а на цінностях, що включали б в себе своєрідний космополітичний компонент, який містить у собі глобалізація [7; 13].

Нові ідентичності мають виникнути в умовах відсутності стабільних культурних характеристик. Тому що, згідно М. Кастельсу, сама багатолика культура набуває іншого – віртуального – характеру. В ній немає нічого сталого. Це безперервний процес створення і руйнування – деконструкція. Попередні форми причетності до сталих спільнот, стабільної структурованості життєвіту та традиційних культур в такому суспільстві поступаються місцем ефемерним формам, які весь час змінюються. Своєрідний дух інформаційного суспільства становить “хакерська етика”.

М. Кастельс гадає, що можна було б навіть припустити, що в інформаційному суспільстві взагалі немає культури у звичному для нас розумінні [8; 197].

Докладно розглядаючи ідентичність як вимір індивідуального буття людини, як суто людську здібність до обґрунтування своєї сутності, не можна не враховувати антропологічного змісту категорії ідентичність, і водночас деконструктивних метаморфоз, що останнім часом трапилися в людській природі та антропології. Разом зі зміною людини змінився і суб'єкт права.

Традиційний, який став вже архаїчним, зміст ідентичності, полягає у визнанні особистістю своєї природної та духовної належності до певної соціально-культурної спільноти. У діалектичному розумінні ідентифікація частини з цілим здійснюється за принципом співвідношення елемент – система. Тому виключно ідентифікація індивіда з певною антропологічною цілісністю надає сенсу його існуванню. Тільки у складі даної цілісності він набуває свого призначення, функції. Однак нова методологія дозволяє досягнути такі актуальні сьогодні явища як індивідуалізм, особистісна автономія та хаотична саморегуляція індивіда у багатовимірному просторі: соціальному, інформаційному, комерційному, споживчому, ідеологічному, культурному тощо. Це робить необхідним переосмислення ідентичності у відповідності з сучасними стандартами життя людини і її антропологією.

Актуальним методом організації й осмислення сучасної антропологічної структури і водночас новою формою ідентифікації індивіда виявляється деконструкція. Філософи констатують заміщення глибинності та ієрархічності самовизначення людини – імітацією та симуляцією у різноманітних формах: симулякр, імідж, маска, аватар. Отже ідентичність втрачає свій звичний посил до глибинності й укоріненості в традицію, свій натяк на фундаменталізм і стаціонарність. Сучасна, нетрадиційна ідентичність має відповідати деконструктивній особистості. Теперішня

реальність отримала назву антропосистемної, де підсистемною одиницею виступає людина, яка зайнята перманентним самовідтворенням, практичним пристосуванням до мінливих умов. У нових умовах виробництву підлягає сама людяність, або ідентичність, що свідчить про значні антропокультурні метаморфози.

Ідентичність в значенні належності до історії, до традиції передбачала утворення й живлення власного міфу. Такого роду міфи радянської, пострадянської, національної ідентичності спліталися у єдиний історико-культурний простір-фундамент, що обґрунтовував саме існування пересічної вітчизняної особи. У теперішній час особистісний простір людини немає потреби у вертикальному визначенні та виправданні своїм корінням, традицією, міфом. Постмодерний суб'єктивний простір народжується у конструктивно-логічній мережі символів, що рівноцінно співіснують.

Ігор та Людмила Усанови у своїй статті “Неоміфологія постсучасної особистості” взагалі визначають епоху пост як “наявну відсутність, що прагне стати вічністю на всі часи” [9; 157]. Постсучасна особистість жертвує своїм онтологічним буттям заради символічного самобуття – жвавої імітації своєї культурної, політичної, національної ідентичності. Така особистість є принципова невизначеність, безпідставність, відмова від власного місця в історії. Вона деміфологізована. Конструювання “ нової людяності”, як зазначають Усанови, відбувається переважно через задоволення, яке є системним упередженням вольового начала. Ситуативне й негайне задоволення власних потреб та інтересів – це алгоритм самовизначення децентрованої і автономізованої ідентичності.

Ситуація пост складається саме через власну безвідносність, непородженість, негенеологічність, позаісторичність особистості. Вона не має свого походження, а отже і свого майбутнього, вона взагалі немає нічого свого, проте користується усім як своїм власним без остраху згубитися у чужій образності, бо саме завдяки цій безродності проникає за будь-які межі, кордони, закони, заборони, бо вони ж не її стосуються і не їй писані. Вона

нізвідки і нікуди, вона не має власного імені, бо імен у неї безліч, вона не має власного вигляду і оформленості, бо вона є остання точка і як точка вона усюди, вона не є початком і кінцем, бо безначальна і безкінечна. Вона іманентно належить вічності, втім вічність слід розуміти не як трансцендентну висоту, а як випадіння з часу через його нескінченну повторюваність і тожсамість – симулякри буття [9; 157].

Обличчя особистості виступає не виразником глибини, а маскою себе самого із безліччю атрибутивних властивостей, як функціональна і змінна складчастість. Неоміфологізм особистості є втратою глибини та висоти, вертикалі та ієрархії, нарешті єдності. Як плата за це вона перетворюється на свою тінь – одномірність, принципову системну однаковість, що забезпечує наявну відсутність себе – симуляцію ідентичності. Проти абсолюту постала глобальність, проти вічності – тривалість, а маска звільнилася від першообразу. Особистість системи пост має саму себе як підґрунтя існування. Стратегія імітації означає, що не потрібно шукати в собі нічого, достатньо лише неприхованої явленості, цинічності, нарочитості, безпардонності, яким немає меж. Імітація є анігіляцією старих міфів, живлення ними через їх викриття, розвінчання, коли вони потрапляють у ігровий простір. Іміджеві технології продукують розвінчані прототипи людського образу. Маска, тінь, аватар, симулякр стають головними сурогатами особистості, які живуть у нескінченних серіях деміфологізації історії [9; 158-159].

Симуляція тепер не є актом відносним, вона є абсолютним способом буття. Не є вона також актом підробки та залежності від справжньої, істинної реальності. Симуляція нічого не підробляє. Вона є знаком самого знаку, відкритістю і оголеністю одномірного, проте багатозначного [10]. Особистість обирає деконструктивні способи творчості за рахунок переозначення або демонтажу, нескінченного переформатування і перезавантаження. Варіантом деконструктивної культури є також правова культура, яка інваріантно покладає тимчасову локальну справедливість

креативного суб'єкта глобального простору. І ця справедливість не обґрунтована ані минулим, ані майбутнім, ані фундаментальним, ані колективним, а лише тільки оптимальним індивідуальним задоволенням у чисельних іміджах. Особистість творить середовище власної свободи, через що і самореалізується. Її зусилля спрямовані на конструювання власного світу, що відповідатиме її особистому запиту.

Деконструкція родових міфів постає як обґрунтування актуального іміджу особи. Пошук і демонстрація актуальних іміджів активізується зокрема у трансформаційних суспільствах невизначеної ідеології, де триває самоідентифікація індивідів та суперництво ідеалів, на зразок сучасної України. Загублена у хаосі особистість залишається на самозабезпечення й самовизначення, відмовляючись від себе минулої, конструює, як їй здається, себе нову, застосовуючи при цьому принцип інаковості. Проте інаковість можлива лише як переробка оригінального начала, утворення його протилежності, а не сутнісно іншого. Досягається інаковість через просту структурну деконструкцію і звільняє від приналежності. Кожен новий крок деконструкції є принципово імовірним. Такого роду імовірнісне дієве буття уособлює в собі ілюзію свободи. Ілюзорно вільна, самокерована особистість конструює свій віртуальний світ абсолютних можливостей, згодом набуваючи власного віртуального буття.

Однак технологія імітації іміджів не є ідентифікацією у тому сенсі, в якому ми звикли її розуміти. Якщо ідентичність – це результат самовизначення особою її внутрішньої причетності до певної духовної традиції та соціально-історичної єдності, то імідж є безвідносною симуляцією духовних ідеалів та порожньою одиничністю. Імідж відкриває простір нескінченної безпідставності, інтерпретованої як свобода. Свобода – єдино можливий стан буття людини у множинності альтернативних реальностей глобального світу.

Філософи сходяться у думці, що технологічні можливості постіндустріального суспільства доповнюють і продовжують природні

можливості людини, довершують її первинну натуру, виводячи її за власні межі – у постприродне. Сучасність вимагає антропологічної креативності, адже людина існує у нескінченній безлічі можливих світів. Індивід власноруч має моделювати гіперреальність, заселяючи її власними адептами. До складу зазначеної гіперреальності входить і реальність права як один із імовірнісних світів – це віртуальне середовище особистої свободи й самореалізації людини.

Саме альтернативна множинність іміджів кожного окремого індивіда облаштовує його місце у світі, одночасно підлаштовуючи світ під індивіда як креативну персону. Віртуальна “матриця” реальності міститься в індивідуальній свідомості. Фактично сучасна особистість вбудовує світ у себе, оволодіває ним та робить його розширенням власного образу. У той самий час прихована імовірнісна воля самої “матриці” здатна звести особистість до повної інструментальної пасивності, тому як особистісний мікрокосм є одиницею глобальної віртуальної системи, на волю якої він не може вплинути [11].

Ідентичність сучасного індивіда є платою за його абсолютну потенційність. Замикаючи принципову відкритість системи на себе, іміджева особистість надає системі власного обличчя, власного образу буття, проте не може передбачити поведінки системи, до якої належить, відчуває залежність від неї. Свобода особистості виявляється неабсолютною, такою, що обмежена спонтанною необхідністю, мережевою раціональністю метапростору. Топографічно децентрована особистість стає головною, але не визначальною фігурою гіперреальності.

Імідж як поверхневий статус не обтяжує особу статичним фундаментом натуральності й генетичності. Креативна особистість здатна мати безліч іміджів та необмежений потенціал здібностей. Імідж стає логічно виправданою заміною ідентичності. Він дорівнює симульованій ідентичності, про яку йшлося раніше. Імідж є безвідповідальною імітацією антропологічної

сутності, чистий образ, який пристосовує індивіда до чергової нестійкої реальності.

Отже, симулятивна соціальна реальність вимагає від індивідів для їх адаптації не сутнісної ідентифікації, а тільки іміджевих технологій самовизначення. Деконструктивно-антропологічний аналіз дозволяє переконатися у симулятивній природі самої національно-культурної ідентичності сучасних індивідів. Класична ідентичність зникає услід за ґрунтовним змістом особистості. Постсучасна особистість є “стікетованим” символом популярного віртуального світу, яка “постить” себе на сучасному етапі гри належним чином, щоб не перестати бути гравцем. Доречно було б вважати імідж новою ідентичністю, проте неостаточною. Імовірна логіка віртуальної матриці закономірно спричиняє нову систему норм належного. Вільні від правових стереотипів об’єктивної справедливості суб’єкти самі створюють постсучасне право за вимогами доцільності. Правове рішення постає як результат деконструювання трьох елементів: правової ситуації, символічної системи законодавства та ціннісних систем креативних суб’єктів права.

Як **висновок** слід зауважити, що урахування моменту трансгресивності й мінливості правової реальності, і в тому числі симулятивності індивідів, радикально змінює зміст і методи розуміння права та правової ідентифікації. Саме тому усвідомлення віртуальної креативності людини принципово замінює її самовизначення через ідентифікацію – самовизначенням через імідж. Проте безумовним виявляється сам причинно-наслідковий зв’язок ідентичності (або іміджу) і праворозуміння суб’єкта. Також цілком очевидна гнучкість самої системи норм належного у деонтологічному віртуальному світі права, в якому ми мешкаємо. Національно-культурній ідентичності належить особлива роль не тільки у розбудові громадянського суспільства, консолідованого ціннісною системою, але й у вихованні інтегруємих лояльних особистостей, вільних у самовизначенні не тільки у вимірі сучасності, а й у своєму історичному минулому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бистрицький Є. Проект війни: від ідентичності до насильства / Є. Бистрицький // Філософська думка. – 2015. – №1. – С. 61-74.
2. Малахов В. Философия и время: Вектор сопротивления / В. Малахов // Вопросы философии. – 2011. – №1. – С. 49-60.
3. Дацюк С. Нариси української ідентичності: сенсуалізація / С. Дацюк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/53f5b37dc14b2/>.
4. Хашиєва Л. В. Множинна ідентичність: реалії глобалізованого суспільства / Л. В. Хашиєва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2013-1/doc/5/04.pdf>.
5. Лях В. В. Свобода і пошук нових форм ідентичності в добу глобалізації // Мультиверсум.Філософський альманах. – К.: Український Центр духовної культури. – 2006. – Вип. 57. – С. 3-19.
6. Габермас Ю. Громадянство і національна ідентичність / Ю. Габермас // Умови громадянства: Зб. ст. / Під ред. Варта ван Стрінбергена: Пер. з англ., передмова та примітки Іваненко О. О. – К.: Український Центр духовної культури, 2005. – 264 с.
7. Дарендорф Р. У пошуках нового устрою: Лекції на тему політики свободи у ХХІ столітті / Р. Дарендорф; пер. з нім. А. В. Орган. – Київ: Києво-Могилянська акад., 2006. – 109 с.
8. Кастельс М., Хіманен П. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель / М. Кастельс, П. Хіманен; пер. с англ. – К.: Видавництво “Ваклер”, 2006. – 232 с.
9. Усанов І., Усанова Л. Неоміфологія постсучасної особистості / І. Усанов, Л. Усанова // Філософські обрії. – 2010. – №24. – С. 155-166.
10. Дельоз Ж. Различие и повторение / Ж. Дельоз; пер. с фр. Н. Б. Маньковской, Э. П. Юровской. – СПб: ТОО ТК «Петрополис», 1998. – 384 с.

11. Жижек С. Матрица, или Две стороны извращения / С. Жижек // “Матрица” как философия: Эссе / Пер. с англ. О. Трухиной. – Екатеринбург: У-Фактория, 2005. – С. 329-371.
12. Хантингтон С. Кто мы?: Вызовы американской национальной идентичности / С. Хантингтон; пер. с англ. А. Башкирова. – М.: ООО “Издательство АСТ”: ООО “Транзиткнига”, 2004. – 635 с.
13. Бистрицький Є. Національна ідентичність і громадянське суспільство / Є. Бистрицький, О. Білий, Р. Зимовець, Р. Кобець, С. Лозниця, С. Пролеєв. – К.: Дух і Літера, 2015. – 452 с.
14. Костенко А. Г. Глобалізація як чинник деструкції ідентичності / А. Г. Костенко // Практична філософія. – 2008. – №3. – С. 120-128.
15. Астафьева О. Н. Транснационализация культурного пространства: государство и проблемы координации коммуникативных стратегий / О. Н. Астафьева // Человек, культура, общество глобализации. – М.: РИК, Издательство “Академический проект”, 2007. – С. 5-11.
16. Нагорна Л. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань / Л. П. Нагорна. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. – 272 с.